

Nagy Janka Teodóra

Új adatok a falusi földközösségek

kutatástörténetéhez:

Tagányi Károly és a jogi néprajz új eredményei¹

A tanulmány a tradicionális népi önkormányzatok egyik legarchaikusabb formája, a föld- és faluközösségek kutatástörténetéhez kapcsolódik a jogi néprajz és a jogszokáskutatás új hazai eredményei tükrében. A Tagányi Károly tudományos pályáját, történelemszemléletét és kutatási módszerét egyaránt formáló európai etnológiai jog- és társadalomtudomány spanyol kutatási eredményeinek – a terjedelem szabta keretek között elsősorban a falusi földközösségekre vonatkozó – összehasonlító vizsgálatával kívánunk hozzájárulni Tagányi munkássága és a földközösségre vonatkozó kutatások differenciált értelmezéséhez.

Előzmények: a falusi földközösségi rendszer a jogtörténeti és a történeti kutatásokban

A falusi földközösségek hazai kutatásában a kiindulópontot Tagányi Károly *A földközösség története Magyarországon* címmel 1894-ben publikált tanulmánya jelentette (Tagányi K. 1894). Szembetűnő, hogy míg kutatása tárgyát Tagányi történészként következetesen az okleveles és levéltári adatok alapján tárgyalta, bevezető nemzetközi kutatástörténeti áttekintését és választott módszerét széles körű történeti, jogi etnográfiai és jogantropológiai szemlélet és szakirodalomismeret jellemezte

¹ A tanulmány az NKFIH FK 19 132220 „Tagányi Károly (1858–1924) jogszokásgyűjtő programja és hagyatékának tudománytörténeti jelentősége” című pályázat támogatásával készült.

(Tagányi K. 1894,² 1895, 1898). Abban, hogy Tagányi kitüntetett figyelmet fordított a földközösségek kutatására, feltehetően része volt annak is, hogy a földközösségeket a 19. század végén a társadalmi és jogi modernizáció folyamatában nemzetállamonként eltérő súllyal, de a megjelenő európai jogi etnológia egyik meghatározó kérdésének tekintették (Costa 1884, 1886, 1902). Figyelemre méltó, hogy Tagányi tanulmánya bevezetőjében a földközösségek vonatkozásában – miként majd később, a magyar jogi néprajz számára tudományos kutatási programot megfogalmazó írása nemzetközi kutatástörténeti kitekintésében (Tagányi K. 1919) – külön is kiemelte a 18. századi oroszországi nép- és szokásleírások adatait (Tagányi K. 1894: 13). A dán Oluf Christian Olufsen 1821-ben, a földközösségekről írott első, tudományos igényű közlése után Tagányi ismét visszatért az európai jogi néprajzi kutatások korai időszakának eredményeihez: többek között Henry Sumner Maine és tanítványa, Maxim Kovalevszkij a földközösség korai előfordulásait vizsgáló publikációit említette (Tagányi K. 1894: 13, Nagy 2021a: 39–47).

A földközösség kutatása a 19. századtól az európai jogtörténet számára is kiemelt jelentőséggel bírt. A témakör másfél évszázados gazdag nemzetközi szakirodalmáról, irányzatairól és iskoláiról legalaposabban Horváth Pál munkái rajzoltak képet, különös hangsúlyt fektetve a német, az angol és az orosz kutatók közül Georg Hanssen, Georg Ludwig Maurer, Gotthard Lamprecht, Henry Sumner Maine, Ervin Nasse, August Miaskowski, Ivan Beljajev, Alekszander Karelin és Maxim Kovalevszkij eredményeinek ismertetésére (Horváth 1960, 2000; Nagy 2002: 55–57).

Pauly Károly 1817-ben megjelent, az urbariális összeírás utasításához fűzött észrevételei, javaslatai között már olvashattunk korai történeti adatokat a magyar falusi földközösségek viszonyaira vonatkozóan.³ Lánczy Gyula 1881-ben publikált, a faluközösség eredetének kérdését tárgyaló könyve inkább antropológiai nézőpontból közelített a témához (Lánczy 1881). Teutsch Frigyes 1883-ban a szászok körében írta le a földközösség történetét 1395-től a 18. század végéig (Teutsch 1883).

² Új kiadások: Tagányi 1950, 1977, 1978.

³ Pauly Károly alkalmazandó szabályként rögzíti, hogy ahol a jobbágytelkekhez nincsenek állandó szántóföldek és rétek kiszakasztva, hanem azok minden esztendőben felosztás alá esnek, a biztosoknak az utolsó osztás alkalmával fennálló helyzetet kell kiindulópontnak tekinteni. Lásd: Pauly 1817.

Az említett hazai tudományterületi előzményeket követően 1894-ben jelent meg Tagányi Károly a témával foglalkozó történeti elemzése, amely a továbbiakban hosszú időre meghatározta a hazai történeti és jogtörténeti kutatásokat.⁴ Ez nem választható el az I. világháborút követő aktuális és tudománypolitika témapreferencia változásaitól: új politikai, közigazgatási és közjogi elvárások, a nemzet és az állam egységével kapcsolatos, a szellemtörténeti iskola képviselői által megválaszolendő kérdések kerültek előtérbe a társadalom- és gazdaságtörténet korábbi pozitívista, szociológiai és etnológiai szemléletű kutatásai helyett. A két világháború közötti korszakban a földközösség mint kutatási téma még meg sem vetette a lábát, máris perifériára szorult. A Tagányi fémjelezte pozitívista, a népi társadalom életét a fókuszba helyező, egyidejűleg jelenidejű és történeti kutatások eredményei más tudományterületeken hasznosultak: pl. Györffy István történeti, földrajzi és néprajzi szemléletet egyesítő kutatásai a néprajztudományban (Györffy 1914), Domanovszky Sándor és tanítványai történeti munkái az agrártudomány területén (Wellmann 1933, 1989). A gazdaság- és társadalomtörténeti téma változatossága, a pozitívista és etnológiai összehasonlító szemlélet, a városi polgárok és a falusi parasztok életét meghatározó jogi vonatkozású szokások vizsgálata megjelent Brukner Győző jogtörténész, vagy a történész és jogtörténész Eckhart Ferenc és tanítványai (Degré Alajos, Bónis György), illetve a Bónis-tanítvány Tárkány Szücs Ernő jogtörténeti, valamint a két világháború közötti (1939–1948) népi jogéletkutatás gyűjtéseiben és publikált jogi néprajzi tanulmányaiban (Stipta 2015: 153–157, Bognár 2016, Nagy 2002).

⁴ Tagányi Károly (1858–1924) történész, levéltáros, etnográfus. Nyitrán született és itt végezte középiskolai tanulmányait is. A Budapesti Tudományegyetemen hallgatott bölcsészetet, majd 1879-ben a magyar királyi országos levéltárba került, előbb tisztségviselő, 1893-tól allelvéltáros, 1900-tól országos levéltárnok volt. Az 1896-os országos ezredéves kiállítás rendezésében a történelmi főcsoport részéről vett részt, 1896-ban a belügyminiszter a magyarországi helynevek törzskönyvének létesítésére kiküldött állandó bizottság tagjává nevezte ki. A Szent István Akadémia, a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, a Magyar Nyelvtudományi Társaság igazgató-vásztmányi tagja, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke (1920–1924). 1897-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1918-tól rendes tagja volt, 1894-től a *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* folyóirat alapító szerkesztője. Munkássága a heraldika, a pecséttan, a kultúrtörténet és a gazdaságtörténet területét fogta át. Főbb művei: Tagányi K. 1881, 1894, 1896, 1897–1898, 1901–1905, 1919. Részletesen: Bognár 2009: 307–308, 2013: 273–296.

A történettudományi historiográfia úgy tartja számon, hogy Tagányi alapvetését követően a téma csak az 1940-es évektől talált ismét alapos kutatóra: Szabó István a faluközösség mellett a falu közös rendjének egyik alapintézményeként és gazdasági egységeként vizsgálta a falusi földközösséget (Szabó 1948, 1969; Nagy 2002).

Csíki Tamás Wellmann Imrével egyetértve a földközösség történeti kutatása 20. századi mérföldkövének tekinti Imreh István munkáit, a székely falutörvények rendszeres gyűjtését, közlését és feldolgozását a már Tagányi által is a földközösség „klasszikus földje”-nek nevezett Erdélyből (Imreh 1947, 1973, 1983). Imreh éppen Tagányi földközösség-tanulmányának erdélyi vonatkozásaira utalva adta közre 1947-ben három háromszéki község öt 17–18. századi falutörvényét.⁵

A második világháborút követően, 1950-ben Molnár Erik újra megjelentette Tagányi földközösségről írott tanulmányát. Már az előszóban egyértelművé tette a kutatásoknak a polgári történetírással szembehelezkedve megfogalmazott új paradigmáját: „A földközösség tulajdoni rendszer, s a tulajdoni rendszer elsajátítási rendszer” (Molnár 1950: 7). A földközösség helyzetét, megerősödését és hanyatlását a 18. században többek között éppen Tagányi hatalmas irathagyatékának egy részére és munkaközösségi adatgyűjtésre támaszkodva Varga János tekintette át, aki a gazdag adatolásra, a rendszerezésre és az összefüggések feltárására törekvés mellett elsősorban a birtoklás szempontjából határozta meg a földközösség fogalmát és típusait (Varga 1952). Soós Imre a földközösség ismételt megerősödését, majd hanyatlását kifejezetten a török hódoltsági alföldi területeken vizsgálta a 18. században, a kutatási eredmények áttekintésére és összefoglalására pedig Wellmann Imre vállalkozott (Soós 1958, Wellmann 1989). Tagányi a földközösségre vonatkozó kutatási eredményei a jogtörténeti kutatásokban is visszaköszöttek (Csizmadia 1977, Nagy 2002, 2012), a téma átfogó értékelését pedig Tagányi Zoltán tette meg (Tagányi Z. 2015). Historiográfiai szempontú összegzésében Csíki Tamás úgy fogalmazott, hogy a földközösségi kutatásokat a magyar „történetírás – direkt vagy árnyaltabb módon – időről időre az éppen

⁵ „A rendtartó székely falu című műve 15 faluközösség több száz határozatát közli tárgyi csoportosításban, A törvényhozó székely falu 65 község 95 falutörvényét és rendtartását, az 1768–1848, illetőleg az 1581–1847 évközből.” (Wellmann 1989: 280). Imreh István a témához kapcsolódó kutatásairól: Both 2021, Bognár 2021, Nagy 2021b.

fennálló tulajdoni rendszer legalizációjának rendelte alá” (Csíki 2005: 248). A kutatást vagy a „közneemesi történetiszemlélet, illetve az államnemzeti történetírás dominanciája” akadályozta, vagy „a századforduló evolucionista elméletei”, később „a marxista szemlélet” merev értelmezési paradigmái korlátozták. (Csíki 2005: 248)

Tagányi Károly és a spanyol jogszokáskutatások

Tagányi tudományos pályájának értékelése kapcsán többen is hangsúlyozták⁶ nemcsak hihetetlen oklevél- és levéltári forrásanyag-ismeretét, de imponáló nyelvtudásának köszönhető rendkívül széles nemzetközi szakirodalmi tájékozottságát. Nemcsak *A földközösség története Magyarországon* című tanulmánya, de később, *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről* megjelentetett közleményei is széles körű történeti, jogi etnográfiai és jogantropológiai szemléletről és szakirodalom-ismeretről tanúskodnak (Tagányi K. 1894, 1919). Mint említettük, véleményünk szerint abban, hogy Tagányi a földközösségek kutatásával kezdett foglalkozni, a Wellmann által említett konkrét, közvetlen okok mellett (Wellmann 1989: 278) része volt annak is, hogy a földközösségeket a 19. század végén a társadalmi és jogi modernizáció folyamatában az európai jogi etnológia/jogi néprajz egyik meghatározó kérdésének tartották (Nagy 2021a).

Az európai jogszokáskutatások kezdeti időszakában élesen elkülönült a német, alapvetően elméletinek tekintett történeti jogi szemlélet és az orosz birodalmi kormányzás, a kodifikáció pragmatikus követelményeihez köthető jogszokásgyűjtés. Ezt tükrözték a kutatások tudományterületi eltérései is: míg a történeti jogi nézőpont a német részeken a jogtörténethez kapcsolta a jogszokáskutatásokat, az oroszoknál a pragmatikus gyökerű társadalmi szemlélet a jogszokásokat az „élő jog” részének tartotta (Nagy 2011).

A 19. század második felétől a nemzetté válás és a jogi modernizációhoz kapcsolódó kodifikációs törekvések jegyében Európában mind

⁶ „A tárgykörben való elmélyedésre különösen hivatottá tették egyfelől egyedülállóan alapos és sokoldalú ismeretei Magyarország történeti kútforrásanyagában, többek között éppen a paraszti gazdálkodást, az általa követett szokásrendet illetően, másfelől kitűnő tájékozottsága az idevágó nemzetközi tudományos irodalomban” (Wellmann 1989: 278).

szélesebb körben folytak népi jogszokásgyűjtések. Példaként említhetjük a délszláv „élő jogszokások” gyűjtését, amelyet 1874-ben Baltazar Bogišić tett közzé, vagy a lengyel Boleslaw Grabowsky (1889), a bolgár Stefan Bobchev (1897) gyűjtéseit (Tárkány Szücs 1967, Nagy 2021a). E folyamatba illeszkedett a spanyol magánjogi kodifikáció előkészítéseként Joaquín Costa az 1880-as években az Aragon folyó mellékein végzett jogszokásgyűjtése, majd a századelőn Altamira y Crevea alicantei és Carreras y Artau katalóniai kutatása (Altamira y Crevea 1905, Carreras y Artau 1908).

A spanyol jogszokáskutatás eredményei Magyarországon – néhány rövid említéstől eltekintve – alig voltak ismertek. Éppen Tagányi Károly írt először az „élő jogszokások” nemzetközi kutatási eredményeit bemutató tanulmányában (Tagányi K. 1919) a spanyol kutatásról, mint pozitív kivételről „a saját népüknél élő jogszokásokat alig gyűjtő nyugati nemzetek” között. Tagányi külön is nevesítette Costa aragóniai gyűjtéseit (Costa 1884, 1886) és a spanyol földközösségekre vonatkozóan megjelent munkáját (Costa 1902) Altamira y Crevea az alicantei földközösségekre vonatkozó gyűjtésével együtt (Altamira y Crevea 1905) (lásd: Tagányi 1919: 52). Mivel Tagányi kutatási programja visszhangtalan maradt, így a spanyol kutatási eredmények sem gyakorolhattak hatást a magyar jogszokáskutatásra. Csak jóval később, Tárkány Szücs Ernő az *Ethnologia Europaea*-ban 1967-ben megjelent, az európai jogi néprajz eredményeit és feladatait összegző tanulmányában szólt újra Costa és Altamira jogszokásgyűjtéséről, Carreras katalóniai (Carreras y Artau 1908) kutatásaival kiegészítve azokat (Tagányi 1919: 52, Tárkány Szücs 1967).

Pedig a magyar kutatástörténet számára számos tanulsággal szolgálhatott volna a spanyol jogszokáskutatás. Egyrészt a spanyol kutatás társadalmi beágyazottsága, a magánjog egységesítését célul tűző kodifikáció előkészítéseként már 1883-tól megvalósuló szokásjogi gyűjtések folyamatossága, másrészt pedig a kutatás társadalmiasítása és intézményesítése miatt. Hiszen a magyar jogszokáskutatás szempontjából a legnagyobb problémát mindvégig ezek elmaradása, meg nem valósulása jelentette (Nagy–Matla 2022).

A Spanyolországban már 1880-tól kezdődő kutatások a mai napig intézményes háttérre alapozva folyamatosan szerveződnek és mindig az aktuális társadalmi igényekhez igazodó kutatási célokat fogalmaznak meg (Matla 2021). Magyarországon a jogszokáskutatás széles körűvé és

intenzívvé csak 1939-től vált, intézményesülésének többszöri meghiúsulása következtében eredményei elsősorban egyéni és időleges kutatásokhoz, egy-egy kutatói életpályához kötődően születtek.

A spanyol jogszokáskutatás meghatározó alakja a kezdetektől annak intézményesüléséig a jog-, a történet- és a társadalomtudomány területén egyaránt képzett Joaquín Costa Martínez volt, aki tudományszervezői és politikai szerepvállalásai eredményeként a spanyol közgondolkodás részévé tudta tenni a jogszokáskutatást. Elismert, nagy szakmai tapasztalattal és komoly társadalmi, hivatali presztízzsel, befolyással rendelkező személyeket is bevont a kutatásba, illetve széles körű tudományos és társadalmi támogatással megteremtette annak intézményes hátterét.

A magyar jogszokáskutatásnak nem volt olyan meghatározó alakja, aki Costához hasonlóan egyszemélyben lett volna társadalompolitikus, kiváló tudományos szakember, kutatásszervező, kutató, illetve gyűjtő. Tagányi Károly, a magyar jogszokáskutatás tudományos igényű programjának megfogalmazója (Tagányi K. 1919), a Magyar Néprajzi Társaság elnöke történészként és jogszokáskutatóként, a földközösségek avatott ismerőjeként elsősorban a szakirodalmi kitekintést, a helyzetelemzést, a feladatok meghatározását vállalta. Az I. világháború és személyes sorsa megakadályozta a megfogalmazott célok megvalósítását éppúgy, mint tervei mások által történő folytatását. Györffy István 1939-ben ugyan elkezdte az – akkor már elsősorban a német jogi néprajz kutatási eredményeire alapozott és a francia jogi néprajz részleges kutatási eredményeivel kiegészített – magyar népi jogéletkutatás társadalmiasítását és intézményesítését, a jogászok és néprajzosok bevonásával történő gyűjtést, de halála megakadályozta a megvalósulást. Jogtörténészek, néprajzosok és az igazságügyminisztérium munkatársai kísérletet tettek ugyan a gyűjtések befejezésére, de a kutatás töredékes és összességében befejezetlen maradt a II. világháború eseményei és a társadalmi, politikai helyzet miatt. A legkiválóbb kutatók, Bónis György jogtörténész dogmatikai és módszertani, Papp László ügyvéd és néprajzos jogi néprajzi megközelítései, figyelemre méltó szakmai eredményei is torzóban maradtak. Tárkány Szücs Ernő pedig, aki gyűjtőként, szervezőként maga is részese volt a két világháború közötti magyar jogszokáskutatásnak, csak évtizedekkel később foglalhatta össze monográfiájában a kutatás és a magyar jogi néprajz eredményeit (Tár-

kány Szücs 1981).⁷ Egyetemi intézményi háttérrel a magyar népi jogszokáskutatások korábbi eredményeinek összegzését, valamint a témához kapcsolódó interdiszciplináris kutatások, kutatók számára tudományos műhely teremtését vállaló kutatócsoport megalakulására pedig csak évtizedek múlva, 2011-ben került sor (Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport).⁸

A földközösség a spanyol jogszokáskutatásban és Joaquín Costa Martínez munkáiban

A spanyol jogi modernizációtól elválaszthatatlan jogszokáskutatás másfél évszázados története összefonódott Joaquín Costa Martínez (1846–1911) személyével. Costa jogfilozófiai, dogmatikai és módszertani alapozásával, átfogó kutatási programjával, publikált gyűjtéseivel, tudományos szervezői szerepvállalásával, valamint azok jog- és társadalompolitikai hasznosításával a jogszokáskutatás eredményeit a modern spanyol jogtudomány és jogtörténet részévé tette (Matla 2018: 266–267).

Costa jogász (1872) és bölcsész diplomát (1873) és mindkét területen doktori címet (1874–1875) szerzett. Dolgozott tanárként, újságíróként, szerkesztőként, közjegyzőként és állami ügyvédként. Közéleti és politikai szerepvállalása rendkívül intenzív volt: megszervezte a Gyarmati Földrajzi Társaságot (1884), az Afrikanisták Társaságát (1884), a Kereskedelmi Földrajzi Társaságot (1885). A modernizáció, azaz a spanyol felemelkedést célul tűző „regeneráció” mozgalom eredményessége érdekében politikai szerepet is vállalt. Programjának középpontjában a modernizáció állt: a republikánusok által felvállalt középréteg és a parasztok érdekeinek képviselője. Társadalomkritikai írásaiban határozottan fellépett a földbirtokos oligarchia, a korrump politikai rendszer ellen, a nép gazdasági és társadalmi helyzetének javítása érdekében. Ezzel összefüggésben válhat nyilvánvalóvá, hogy Costa számára a nép régi jogszokásainak gyűjtése és közreadása, a múlt értékeinek felmutatása a jelen aktuális társadalomkritikai eszköze is volt.

⁷ Tárkány Szücs jogi néprajzi vonatkozású publikációihoz lásd: Bognár–Szabó 2021.

⁸ <http://jogineprajz.hu>

Costa úgy gondolta, hogy a népi jog ismerete lehet a biztosítéka az egységes spanyol magánjogi kodifikáció eredményességének: „Ha tiszteletben kell tartani minden egyes népnek a sajátos életmódját, akkor azzal kell elkezdni, hogy tiszteletben tartjuk azokat a szokásokat, melyek ennek az életnek szerves részét képezik, és valamennyit integrálni kell a Kódexben, az egységben lévő változatosság elve szerint” (Costa 1879–1880: 142). Emellett érvelt a kodifikáció és jogszokáskutatás viszonyrendszerét elemző (Costa 1876), a gyűjtések dogmatikai, tematikai és módszertani megalapozását jelentő, a család, a tulajdon, az öröklés, a kötelmi jog területén, valamint a népi önkormányzati szokásjogról és a földközösségekről közreadott munkáiban is (Costa 1879–1880, Costa–Pedregal–Serrano Gómez 1885). Említett publikációi a spanyol kutatástörténet által nagyra értékelt, az agrárközösségek archaikus szokásairól írott monográfiájával kiegészülve (Costa 1898) a mai napig a spanyol jogszokáskutatás alappilléreit jelentik.

A spanyol jogszokáskutatás meghatározó témája az agrárközösség, amely egyik formájaként tekintettek a földközösségre. Costa is így tárgyalta kétkötetes monográfiájában (Costa 1898). Az első rész (*Doctrinas*) egy rövid fogalom meghatározást követően azokat a közgazdasági, politikai, filozófiai és társadalomelméleti nézeteket, írásokat gyűjtötte össze, amelyek a társadalmi jólét megvalósulását célként megfogalmazó agrárközösségek koncepciójának alapját jelenthetik (pl. a georgizmus néven ismert gazdaságfilozófiát, amely szerint a földterületből szerzett gazdasági haszon egyenlően megilleti a társadalom valamennyi tagját, illetve Alfred R. Wallace, a brit természettudós, felfedező, geográfus, antropológus és biológus evolúciós és a társadalmi igazságosságot értéknek tekintő nézeteit). Ezt követően Costa spanyol társadalmi reformerek elméleteit ismerteti: külön fejezetben szól Álvaro Flórez Estrada, a kiváló spanyol közgazdász, jogász és politikus eszméiről. Saját korábbi írásait is összegyűjtve a spanyol szociológia kezdeteiről és képviselőiről állít össze egy tablót, amelyet az agrárközösségeket érintő jogszabályokkal, dokumentumokkal egészít ki. Kiemelt figyelmet szentel a spanyol kollektívizmus társadalmi irányzatnak is.

A második rész (*Hechos*) az agrárközösségekhez kapcsolódó jogszokásokat, gyűjtéseket, adatokat tartalmazza tematikus rendszerben (pl. határjelek, közös földek, földhaszonbérlet, szomszédság közös földjei, közös földek időszakos sorsolása, közös földek közösségi megművelése,

legelőhasználat, vízközösségek, halászati jog, közösségi tulajdon). Costa halála miatt a spanyol agrárközösségekről szóló monográfia értékelő fejezete megíratlan maradt.

Costa Spanyolországban mindmáig élő és hasznosuló örökségének meghatározó részét jelenti a spanyol jogszokáskutatásnak az agrárközösségekre, és ezen belül a földközösségekre vonatkozó monumentális anyaga. Az általa kezdeményezett és szervezett, immár másfél évszázados múltra visszatekintő jogszokáskutatás eredményei nemcsak monográfiákban, tudományos publikációkban, adatbázisokban, hanem a kutatásnak otthont adó tudományos és felsőoktatási intézményekben, jogi, történeti és néprajzi kutatásokban, és mint a nép körében élő jogszokások, a jogalkotás és a hatályos jogalkalmazás területén is jelen vannak Spanyolországban. Így a földközösségekre vonatkozó jogszokáskutatások eredményei a történeti kontinuitást biztosítva az egységesített országos szabályozást kiegészítve az egyes tartományok, városok és falvak mai joggyakorlatában is tovább élnek.

Másrészt példát adnak és emlékeztetnek a múlt értékeinek számontartására, megbecsülésére. Bennünket, magyarokat például arra, hogy Tagányi Károly és Imreh István kutatásai nyomán a falusi földközösségek közös örökségünk fontos részei. Ez pedig az értékörzésen túl sürgető feladatunkká teszi a még elérhető vagy feltárára váró írott források, valamint a közösség emlékezetében megőrződött, esetleg a mai napig gyakorolt, élő jogszokások kutatását.

Szakirodalom

- Altamira y Creva, Rafael
1905 *Derecho consuetudinario y economía popular de la provincia de Alicante*. Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, Madrid.
- Bognár Szabina
2009 Tagányi Károly. A hazai élő jogszokások gyűjtéséről – a jogszokás-gyűjtés tudományos programja. In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 292–309.
- 2013 Tagányi Károly a Gazdaságtörténelmi Szemle élén (1894–1901). *Ethnographia* CXXIV. (3) 273–296.

- 2016 *A népi jogélet kutatása Magyarországon.* (Néprajzi értekezések, 5.) Magyar Néprajzi Társaság, Budapest.
- 2021 Imreh István szerepe a magyar népi jogélet kutatásában és Tagányi Károly programindítóinak megvalósításában. In: Fejér Tamás – Gálfi Emőke (szerk.): *A rendtartó történész. Tanulmányok Imreh István születésének századik évfordulóján.* Erdélyi Múzeum-Egyesület–Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Kolozsvár–Budapest, 129–146.
- Bognár Szabina – Szabó Ernő
- 2021 Tárkány Szücs Ernő (1921–1984) 100 jogi néprajzi vonatkozású publikációja. In: Nagy Janka Teodóra – Bognár Szabina – Szabó Ernő (szerk.): *Száz plusz tíz: jubileumi kötet. Tárkány Szücs Ernő (1921–1984). Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport (2011–2021).* Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar–Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet, Szekszárd, 159–165.
- Both Noémi Zsuzsanna
- 2021 Imreh István munkássága. In: Fejér Tamás – Gálfi Emőke (szerk.): *A rendtartó történész. Tanulmányok Imreh István születésének századik évfordulóján.* Erdélyi Múzeum-Egyesület–Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Kolozsvár–Budapest, 13–20.
- Carreras y Artau, Joachim
- 1908 *Indicacions bibliogràfiques sobre costums jurídics d'Espanya i especialment de Catalunya.* *Estudis universitaris catalans.* [s.n.], Barcelona.
- Costa, Joaquín
- 1876 *La Vida del Derecho: ensayo sobre el derecho consuetudinario.* Aribau y C^a, Madrid.
- 1879–1880 *Derecho consuetudinario del Alto Aragón.* Madrid.
- 1884 *Costumbres jurídico-economicos de Alto Aragon.* *Revista general de legislación y jurisprudencia* LXIV. 244–285.
- 1886 *Derecho consuetudinario de Alto Aragon.* Imprenta de la Revista de Legislación, Madrid.
- 1898 *Colectivismo agrario en España.* Imprenta de San Francisco de Sales, Madrid.

- 1902 *Derecho consuetudinario y economia popular de Espana*. Manuel Soler, Barcelona.
- Costa, Joaquín – Pedregal, Manuel – Serrano Gómez, Juan
- 1885 *Materiales para el estudio del derecho municipal consuetudinario*. Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico, Madrid.
- Csíki Tamás
- 2004 A magyarországi földközösség historiográfiai vázlata. In: ifj. Barta János – Pallai László (szerk.): *Emlékkönyv Gunst Péter 70. születésnapjára*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 363–374.
- 2005 A magyarországi földközösség historiográfiai vázlata. *Agrártörténeti Szemle* XLVI. (1–4) 241–252.
- Csizmadia Andor
- 1977 A falusi közösségek szervezete és működése Magyarországon 1848 és 1944 között. In: Bolla Ilona – Czizmadia Andor – Degré János – Horváth Pál: *Tanulmányok a falusi közösségekről*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 35–53.
- Györfly István
- 1914 *A feketekörös-völgyi magyarság települése. Az erdélyi magyarság eredete*. Kempfner Sándor, Budapest.
- Horváth Pál
- 1960 *A középkori falusi földközösség jogtörténeti vonatkozásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 2000 *A jogi kultúrák fejlődéstörténete*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Imreh István
- 1947 *Székely falutörvények*. Minerva, Kolozsvár.
- 1973 *A rendtartó székely falu*. Kriterion, Bukarest.
- 1983 *A törvényhozó székely falu*. Kriterion, Bukarest.
- Lánczy Gyula
- 1881 *A faluközösség eredete: ősi család és tulajdon. Sociologiai és jogbölcseleti tanulmány*. Grill, Budapest.
- Matla Gabriella
- 2018 A spanyol jogszokáskutatás úttörője: Joaquin Costa Martínez. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai I–II. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia: Szekszárd, 2017. szeptember 28–29*. PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 261–270.

2021 A spanyol jogszokáskutatás intézményesülése: Joaquín Costa öröksége. In: Nagy Janka Teodóra – Bognár Szabina – Szabó Ernő (szerk.): *Száz plusz tíz: jubileumi kötet. Tárkány Szücs Ernő (1921–1984). Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport (2011–2021)*. Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar–Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet, Szekszárd, 331–342.

Molnár Erik

1950 Előszó. In: Tagányi Károly: *A földközösség története Magyarországon*. (A magyar múlt értékei) Athenaeum, Budapest, 3–12.

Nagy Janka Teodóra

2002 *A tradicionális népi önkormányzatok jogtörténeti vizsgálata a Dél-Dunántúlon – különös tekintettel a föld- és faluközösségek felbomlásának időszakára*. Magánkiadás, Szekszárd, 55–57.

2011 European perspectives of studying Hungarian ethno-judicial life. In Béli Gábor – Duchonová Diana – Fundarková Anna – Kajtár István – Peres Zsuzsanna (szerk.): *Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History*. Publikon, Pécs–Bratislava, 377–386.

2012 *Népi jogélet a Dél-Alföldön egy jogtörténeti és történeti forrás tükrében (1781–1821)*. *Mindennapi jegyzőkönyvek a Makó Városában előfordult egyes bajos állapotokról*. (Documenta et Monographiae Universitas Quinqueecclesiensis Faculta de Illyés Gyula Nominata, 1.) Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, Szekszárd.

2021a Europäische rechtliche Volkskunde und ungarische rechtliche Volkskunde. *Volksrechtsforschung (1939–1948)*. *Jogtörténeti Szemle* XIX. (Sondernheft) 39–47.

2021b „Régiségbeli szociálpolitika” a székely faluközösségekben. Imreh István és a magyar jogi néprajz. In: Fejér Tamás – Gálfi Emőke (szerk.): *A rendtartó történész. Tanulmányok Imreh István születésének századik évfordulóján*. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Kolozsvár–Budapest, 277–294.

Nagy Janka Teodóra – Matla Gabriella

2022 Las características de la investigación del derecho consuetudinario en España y en Hungría a la luz de la obra de Joaquín Costa Martínez y Ernő Tárkány Szücs. *Revista de estudios histórico-jurídicos* XLIV. 257–278.

- Pauly Károly
1817 *Constitutio rei urbarialis regni Hungariae*. Typ. Grundianis, Vienna.
- Soós Imre
1958 *A jobbágyföld sorsa Heves megyében a XVIII. században*. Egri Dobó István Múzeum Hevesmegyei Tanács, Eger.
- Stipta István
2015 *A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged.
- Szabó István
1948 *Tanulmányok a magyar parasztság történetéből*. Athenaeum, Budapest.
- 1969 *A középkori magyar falu*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tagányi Károly
1881 *Magyarország czimertára*. I–VII. füzet. Altenburger és Rumbold, Budapest.
- 1894 A földközösség története Magyarországon. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* I. (4) 199–238.
- 1895 *Geschichte der Feldgemeinschaft in Ungarn*. *Ungarische Revue* XV. 1-2. heft 103–127.
- 1896 *Magyar Erdészeti Oklevéltár*. I–III. kötet. Országos Erdészeti Egyesület, Budapest.
- 1897–1898 *A Magyar Királyi Országos Levéltár ismertetése*. I. kötet: *A régi országos levéltár*. II. kötet: *A magyar udvari kancelláriai levéltár*. III. kötet: *Az erdélyi udvari kancelláriai levéltár*. Athenaeum, Budapest.
- 1898 Falu- és földközösség. In: Halász Sándor – Mandelló Gyula (szerk.): *Közgazdasági Lexikon. Közgazdasági ismeretek tára három kötetben*. I. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 611–620.
- 1901–1905 (többekkel) *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. I–VII. kötet. Solnok-Doboka vármegye Közönsége, Dés.
- 1919 *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről*. I. rész. *A családjog és az örökési jog köréből*. (Néprajzi Könyvtár, Új sorozat, 1.) Magyar Néprajzi Társaság, Budapest.
- 1950 *A földközösség története Magyarországon*. Molnár Erik bevezetőjével. (A magyar múlt értékei) Athenaeum, Budapest.

- 1977 A földközösség története Magyarországon. In: Zsigmond Gábor (szerk.): *Az ősi társadalom magyar kutatói*. Gondolat, Budapest, 333–381.
- 1978 A földközösség története Magyarországon. In: Rottler Ferenc (szerk.): *Magyarország története 1526-ig. Történeti olvasókönyv*. Tankönyvkiadó, Budapest, 138–184.
- Tagányi Zoltán
- 2015 *A közép-kelet-európai faluközösség genezise. Válogatott tanulmányok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Tárkány Szücs Ernő
- 1967 Results and Task of Legal Ethnology in Europe. *Ethnologia Europaea* I. 195–217. Újraközlés: In: Dundes, Alan – Dundes Renteln, Alison (eds.): *Folk Law. I–II. Essays in the Theory and Practice of Lex non Scripta*. The University of Wisconsin Press, New York–London 1994, 161–186.
- 1981 *Magyar jogi népszokások*. Gondolat, Budapest.
- Teutsch, Friedrich
- 1883 Beiträge zur alten Geschichte des Schenker Stuhles und der Markgenossenschaft im Sachsenland. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* XVII. (3) 526–591.
- Varga János
- 1952 A földközösség megerősödése és bomlása a 18. században. In: Spira György (szerk.): *Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711–1790*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–48.
- Wellmann Imre
- 1933 *A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása különös tekintettel az 1770–1815. esztendőkre*. Stephaneum Ny., Budapest.
- 1989 Földközösségtől faluközösségig – kutatások és felfogások Tagányi Károlytól Imreh Istvánig. *Ethnographia* C. (1–4) 278–302.

Contribuții la istoria cercetării comunităților rurale: Károly Tagányi și noile rezultate ale etnografiei juridice

Studiul de față se referă la istoria cercetării uneia dintre cele mai arhaice forme de autogovernare, adică a comunităților rurale utilizatoarea a pământului, prin prisma celor mai noi rezultate maghiare. Etnologia europeană, la fel ca și rezultatele disciplinelor juridice și sociale spaniole, au avut un impact major asupra abordării istori-

ce, a metodologiei de cercetare și a carierei științifice a lui Károly Tagányi, unul dintre cei mai de seamă specialiști ai acestui domeniu de cercetare. O trecere în revistă a rezultatelor în context istoric dorește să contribuie la o mai bună înțelegere a descoperirilor lui Károly Tagányi și a cercetărilor sale cu privire la comunitățile rurale.

**Novel Insights into the History of Research on Rural Communities:
Károly Tagányi and the New Results of Legal Ethnography**

The present study concerns the history of research regarding the most archaic form of traditional municipalities. The dynamics of rural communities are evaluated in light of recent advancements of Hungarian legal ethnography and legal folk customs research. European ethnology, as well as findings of Spanish legal and social science research have had a major impact on the historical approach, research methods and scientific career of Károly Tagányi, a significant researcher of the field. The review of research in a historical context aims to contribute to a better understanding of Károly Tagányi's discoveries and his research on rural communities.

